

SŁOWNIK BIOGRAFICZNY KRAJOZNAWCÓW POLSKICH

PRZYKŁADOWY BIOGRAM

KULWIEĆ Kazimierz Jakub (1871–1943) – przyrodnik, krajoznawca, pedagog. Urodził się 1 V 1871 r. w Turbiszkach, w pow. kalwaryjskim na Litwie, w rodzinie ziemiańskiej Wincentego Anastazego (ok. 1834 – 31 III 1889 Suwałki) i Leonii z Pawłowskich (ok. 1850 – 2 IV 1900 Suwałki), córki Jakuba i Tekli z Kałużyńskich. Ojciec był właścicielem majątku Kulwy i Staszańce w okolicach Kowna. Za udział w powstaniu 1863 majątek został skonfiskowany, a Wincenty Kulwieć skazany na katorgę. Po sześciu latach powrócił, ale z zakazem osiedlenia się na Litwie. Wydzierżawił majątek Turbiszki w pow. kalwaryjskim. Po jego śmierci matka wraz z dziećmi zamieszkała w Suwałkach. K.K. miał trzech braci: Wincentego (zm. 1914 Zakopane), prawnika; Leona (1879 Turbiszki – 21 V 1919 Warszawa), ks., prefekta szkół warszawskich; Pawła (1883 Turbiszki – 5 II 1912 Wilno), ks., dziennikarza, i siostrę Teresę (ur. po 1883 Turbiszki – 1941 k. Nowogródka). Poślubił 25 VIII 1898 r. w Suwałkach Julię Kazimierę Kunegundę ze Stankiewiczów (ur. 3 III 1877 Suwałki), córkę Józefa Marcina (1845–1890), notariusza, i Teresy ze Staniszewskich (1852–1909). Mieli synów: Stanisława (13 VII 1901 – 1945 Mittelbau-Dora), zm. w niemieckim obozie jenieckim; Zbigniewa (ur. 31 VIII 1904), zamordowanego w Charkowie w 1940, i córkę Wandę (1899–1991), zamężną z Bronisławem Strumiłą; ich córka Grażyna (22 VI 1937 Nowogródek – 6 X 2018 Warszawa) była żoną Andrzeja Miłosza (19 IX 1917 Wilno – 21 IX 2002 Warszawa), brata Czesława. W 1892 r. ukończył naukę w gimnazjum w Suwałkach, następnie w 1897 studia na Wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. Uzyskał stopień kandydata nauk przyrodniczych ze specjalizacją z zoologii u Mikołaja Nasonowa. Pozostał „przy uniwersytecie celem przygotowania się do zawodu profesorskiego na katedrze zoologii”. Był stypendystą uczelni od października 1898 do marca 1901. W miesiącach letnich 1898 i 1899 prowadził badania we Francji, Algierii i na wyspie Helgoland. Egzaminacje magisterskie złożył z wyróżnieniem w 1902 r. na uniwersytecie w Odessie, uzyskując stopień mgr. zoologii. Od 1897 r. należał do Komisji Nauk Przyrodniczych przy Towarzystwie Ogrodniczym Warszawskim. Został delegowany w 1903 do Symferopola na Krymie dla zaznajomienia się z organizacją i działalnością tamtejszej pracowni ochrony roślin. Po powrocie do kraju zorganizował pierwszą w Polsce Stację Ochrony Roślin przy Towarzystwie Ogrodniczym Warszawskim w Warszawie. Rozpoczęła działalność w marcu 1904 r. Do 1911 r. był jej kierownikiem. W tym okresie dużo publikował we „Wszechświecie”, „Gospodarzu”, „Ogrodniku Polskim”, „Ogrodzie”, „Naokoło Świata”, „Przyrodniku”. Był członkiem redakcji, zaś w l. 1913–1916 wydawcą czasopisma naukowego „Pamiętnik Fizjograficzny”. W miesięczniku „Książka” zamieszczał recenzje o publikacjach przyrodniczych, prowadził dział przyrodniczy w *Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej*. W 1907 r. oprac. wyd. *Chrzaszcz polskie: klucz do określania owadów tęgopokrywych dla użytku młodzieży, amatorów i ogrodników*. Była to pierwsza i jedyna do 1931 r. tego typu praca w Polsce poświęcona temu zagadnieniu. Wraz z Kazimierzem Czerwińskim i Romualdem Minkiewiczem badał florę i faunę jez. Wigry. Dzięki subsydlum Kasy im. Mianowskiego spędzali nad Wigrami miesiące letnie w l. 1901–1903. W l. 1902 i 1903 odwiedzał ich Feliks Werwiński, ale udziału w badaniach nie wziął z braku czasu. Mieli swoją bazę w Tartaku n. Wigrami. Wyniki badań opublikował we „Wszechświecie” (*Notatki z wycieczki do Wigier*, 1903 nr 21, 22 i 23), „Pamiętniku Fizjograficznym” (*Materiały do fizjografii Jeziora Wigierskiego*, 1904, dział 5), później również w „Ziemi” (*Jezioro Wigierskie*,

1922 nr 3). Jednocześnie od 1898 r. pracował jako nauczyciel biologii i geografii w warszawskich prywatnych szkołach średnich: Witolda Wróblewskiego (1902–1915), Leontyny Barbary Rudzkiej i Antoniny Walickiej. W 1906 r. został wykładowcą na Kursach Pedagogicznych dla Nauczycieli Ludowych w Warszawie oraz wszedł w skład kom. red. „Szkoły Polskiej”. W 1907 r. otrzymał stanowisko dyrektora siedmioklasowej Szkoły Handlowej Żeńskiej Teodory Raczkowskiej (był nim do 1915), rok później został członkiem Zarządu Polskiej Macierzy Szkolnej. W czasie I wojny światowej wyjechał w 1915 r. na badania naukowe pod Nowogródek i na Pińszczyznę. Odcięty od Warszawy przez działania wojenne, wraz z Janem Lutostawskim, przebywając w Mołodowie, postanowili pod patronatem Centralnego Komitetu Obywatelskiego utworzyć w Moskwie polską szkołę średnią ogólnokształcącą z oddziałami filologicznymi i realnymi. Szkoła rozpoczęła pracę 1 X 1915 r.; K.K. kierował nią do 1 VII 1918. W Moskwie był także wiceprezesem Zarządu Polskiego Klubu Narodowego. Szkoła po przeniesieniu do Warszawy rozpoczęła funkcjonowanie w poł. września 1918 r. pod patronatem Rady Głównej Opiekuńczej. Od końca 1919 r. stała się prywatnym gimnazjum K.K. pw. św. Kazimierza. Pełnił w nim obowiązki dyrektora i wykładowcy do 1928 r., kiedy przejęło je Stowarzyszenie Oświatowe „Unia”, utworzone przez nauczycieli szkoły. W Moskwie w 1917 r. wydał pracę pt. *Polska w granicach naturalnych i historycznych* (wyd. 2, Warszawa 1919). Współpracował ze znanym krajoznawcą Aleksandrem Janowskim, który wtajemniczył K.K. w projekty powołania Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. W 1906 r. dzięki wpływom K.K. zatwierdzony został statut PTK. Znalazł się w wąskim gronie współzałożycieli Towarzystwa, będąc wiceprezesem, następnie prezesem (1910–1922). Poza pracą w zarządzie PTK prowadził wykłady, pogadanki i wycieczki; był kierownikiem sekcji popularyzacji krajoznawstwa wśród młodzieży oraz członkiem zarządu powstałej w 1911 r. w ramach PTK komisji fizjograficznej. Wiele starań i pracy włożył w powołanie pisma krajoznawczego „Ziemia”. Był w l. 1910–1914 i 1922–1925 jego red. nac. i wydawcą. W „Ziemii” zamieścił wiele artykułów, omówień i fotografii. Za działalność w PTK otrzymał w 1927 r. godność członka honorowego. Od 1913 był także członkiem honorowym Towarzystwa Tatrzańskiego. Sekretarzował komisji przyrodniczej Towarzystwa Ogrodniczego Warszawskiego, a w l. 1923–1932 pełnił obowiązki prezesa. Brał również udział w pracach Państwowej Rady Ochrony Przyrody jako prezes i członek Głównej Komisji Rewizyjnej Ligi Ochrony Przyrody. Po zawarciu traktatu ryskiego brał także udział w pracach Komitetu Odzyskania Mienia Polskiego na Wschodzie. W 1921 r. pracował w Komisji ds. Harcerstwa. W 1906 r. zaangażował się w utworzenie suwalskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Twierdził nawet, że oddział powstał „dzięki jego osobistym stosunkom z Suwałkami”. Przyjeżdżał do Suwałk z odczytami, przywoził na Suwalszczyznę wycieczki z Warszawy, odbywał wyprawy fotograficzne. Był także inicjatorem odbudowy oddziału PTK w Suwałkach po I wojnie światowej. Starania rozpoczął wiosną 1925 r.; zebranie organizacyjne odbyło się 24 III 1928. Jednocześnie zabiegał o budowę schroniska nad jez. Wigry. Budynek poświęcono 28 IX 1929 r.; schronisko otrzymało imię Kazimierza Kulwiecia i funkcjonowało jako tzw. Kulwieciówka. W 1921 r. opracował projekt rezerwatu częściowego n. jez. Wigry i w grudniu tego roku wraz z Alfredem Lityńskim przedstawił go Państwowej Komisji Ochrony Przyrody. Propagował walory Suwalszczyzny na łamach „Ziemii” (*Suwalszczyzna*, 1922 nr 4; *Nad Jeziorem Wigierskim*, 1929 nr 24). Angażował się w organizację zjazdów absolwentów suwalskiego gimnazjum. Należał do komitetów organizacyjnych zjazdów w l. 1922, 1924 i 1936. Był przewodniczącym zespołu do opracowania historii szkoły, która nie ukazała się, a zgromadzone materiały zaginęły. W marcu 1926 r., m.in. z Karolem Hoffmanem,

Zygmunt Kadłubowski i Gustaw Zabłocki, założył w Warszawie Zrzeszenie Suwalczan, z czasem przekształcone w Towarzystwo Rozwoju Pojezierza Augustowsko-Suwalskiego. Był członkiem jego zarządu, a w jego szkole odbywały się okolicznościowe spotkania i posiedzenia zarządu. W 1929 r. K.K., z uwagi na stan zdrowia, zamknął swoje sprawy w Warszawie i przeniósł się do Torunia. Tu był prezesem zarządu Okręgu Pomorskiego PTK i do 1939 r. członkiem rady głównej PTK w Warszawie, z ramienia której utrzymywał nadzór nad pracami turystyczno-krajoznawczymi na Pomorzu. Ponadto od 1935 r. był referentem delegatury Ligi Popierania Turystyki przy Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Toruniu. Brał także udział w pracach Rady Miejskiej Torunia, będąc m.in. członkiem komisji: finansowej, nadbrzeża, rewizyjnej oraz Zakładów Siły Światła i Wody. Piastował ponadto w Toruniu godność prezesa: Towarzystwa Polsko-Czechosłowackiego, Związku Wszechsłowiańskiego, przemianowanego następnie na Związek Słowiański i Komitetu Ochrony Przyrody; był wiceprezesem Ligi Ochrony Przyrody, członkiem zarządu Towarzystwa Naukowego, członkiem zarządu Okręgu Pomorskiego Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich i filistrem honorowym Korporacji Sparta. Publikował cenne artykuły o treści krajoznawczo-przyrodniczej, organizował wystawy, wygłaszał odczyty, także przed mikrofonami Rozgłośni Pomorskiej Polskiego Radia w Toruniu. Druga wojna światowa zastała Kulwieciów u córki w Nowogródzkiem. Stąd 10 II 1940 r. został wraz z rodziną wywieziony do „lesopunktu” w okolicach jez. Wierużskoje w rejonie szangalskim, 400 km od Archangielska. Zmarł 16 II 1942 r. (wg danych rodziny; w *Polskim słowniku biograficznym* podana jest data 14 II 1943). Pochowany został na cmentarzu w miejscowości Wierużskoje. Odznaczony był Złotym Krzyżem Zasługi (1937). Imię Kazimierza Jakuba Kulwiecia ma Centralna Biblioteka PTTK w Warszawie.

Źródła i literatura: APS, USC Suwałki, 1877 ur. nr 312; „Dziennik Polski” 1917 nr 92; „Kur. Warszawski” 1897 nr 168, 1899 nr 77, 1902 nr 323; *Na obczyźnie i u siebie: z przeżyć jednej szkoły*, Warszawa [1926]; *Polski słownik biograficzny*, t. 16, *Kubacz Franciszek – Legatowicz Ignacy Piotr*, [kom. red. B. Leśnodorski przewodn. i in.], Wrocław 1971, s. 167–168 (hasło: Kulwiec Kazimierz); A. Mroczkowska, *Kulwiec Kazimierz Jakub*, [w:] *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 314–315; A. Matusiewicz, *Kulwiec Kazimierz Jakub*, [w:] *Suwalski słownik biograficzny*, t. 1; red. Z. Fałtynowicz; Suwałki 2021, s. 295–297; J. Szarfenbergerowa, *Kazimierz Kulwiec – współzałożyciel PTK*, „Gościńiec” 2007 nr 1–3, s. 145–147; G. Strumiłło-Miłosz, *Znad Świtezi w głąb tajgi: (rozmowy z moją matką)*, Olsztyn 1990, s. 74; A. Matusiewicz, *Kazimierz Kulwiec i jego związki z Suwalszczyzną*, „Ziemia” 2023, s. 205–240; *List Kazimierza Kulwiecia z „Dalekiej Północy” z 1941 r.*, [w:] „Studia i materiały z dziejów krajoznawstwa polskiego” 2009, red. E. Matusiak-Gordon, s. 543–547; M. Janowicz, *Kazimierz Jakub Kulwiec (1871–1943) – przyrodnik, pedagog, krajoznawca, społecznik, publicysta (zarys biograficzny)*, „Barbakan” 2006, nr 36 (175), s. 34–44.

Andrzej Matusiewicz